

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ادبیات فارسی (۲)

سال دوم آموزش متوسطه

نظری- فنی و حرفه‌ای- کاردانش

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

نام کتاب : ادبیات فارسی (۲) - ۲۲۰/۱

مؤلفان : حسین داودی، حسن ذوالفقاری، منصور رستگار فسایی، محمدرضا زرنسج،

محمدرضا سنگری، عزیز شبانی، غلامرضا عمرانی، حسین قاسم پورمقدم،

افضل مقیمی و سیداکبر میرجعفری

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : سیداحمد حسینی

طراح جلد : محمّد حسن معماری

صفحه‌آرا : غزاله نجمی

حروفچین : زهرا ایمانی نصر

مصحح : سیما لطفی، سمیرا چیدری

امور آماده‌سازی خبر : زینت بهشتی شیرازی

امور فنی رایانه‌ای : حمید ثابت کلاچاهی، ناهید خیام باشی

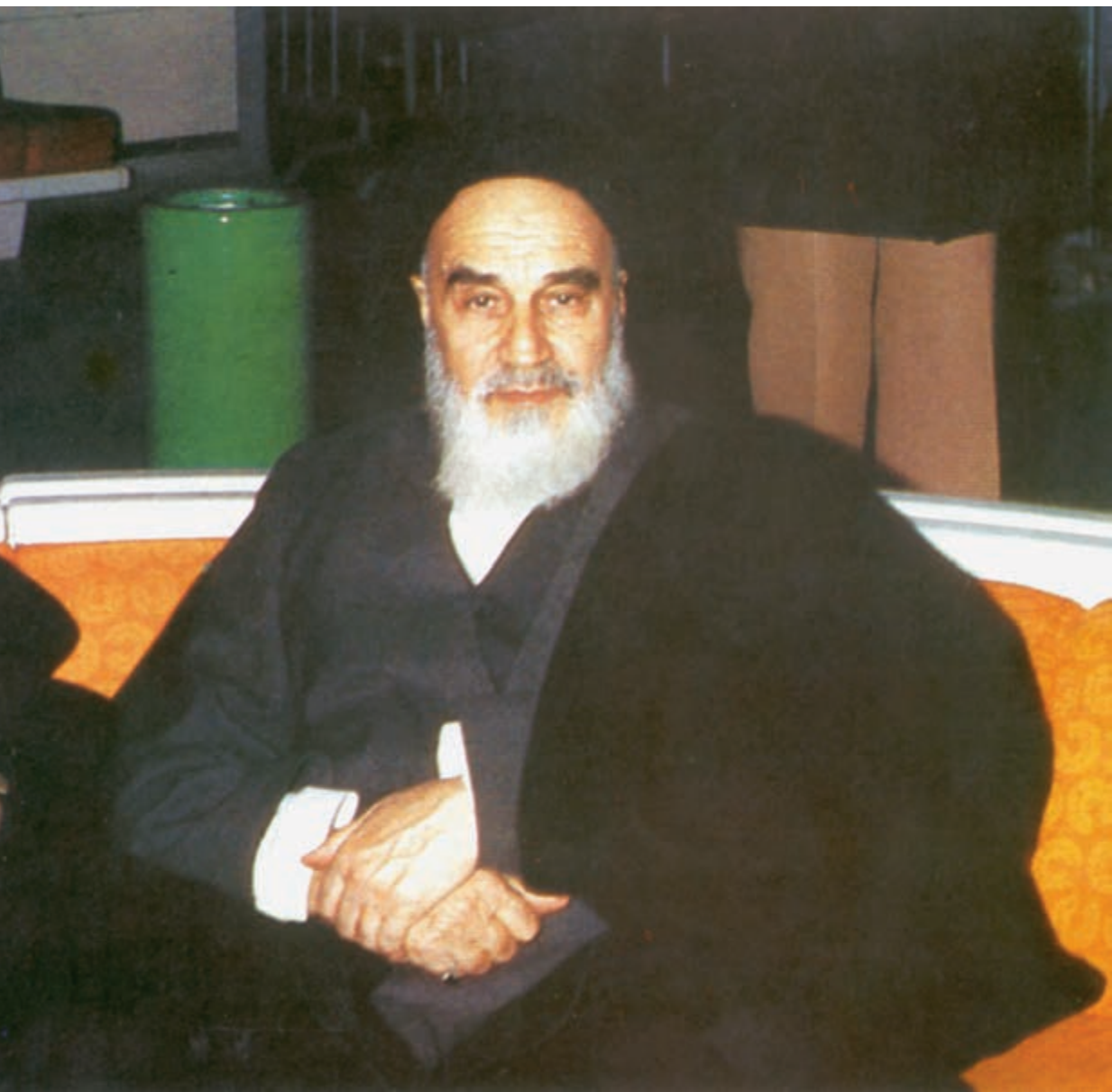
ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

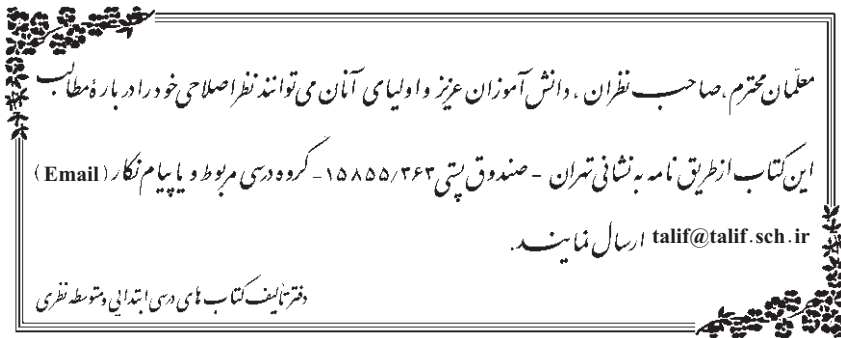
سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ هفدهم ۱۳۹۳

حق چاپ محفوظ است.

چنانچه ادب اسلامی در بین ملت ما متحقق بشود و همه قشرها یک قشرهای اسلامی
بشوند، آسیب دیگر در این ملت تحقق پیدا نخواهد کرد.

امام خمینی (ره)

فهرست

۶۲	شعر حفظی: آواز عشق: مولوی	۱	درس اول: الهی! :خواجسته عبدالله انصاری
۶۳	فصل سوم: «ادبیات پایداری» درس هشتم: کلبهٔ عمو نم:	۲	همای رحمت: محمدحسین شهریار
۶۵	خانم هریت بیجراستو	۴	بیاموزیم ۱: تلمیح
۷۲	تو را می خوانم: پابلونزودا درس نهم: در بیابان های تبعید:	۶	فصل اول: «انواع ادبی (۱)»
۷۴	جبرا ابراهیم جبرا	۷	درس دوم: ادبیات حماسی: رستم و اشکبوس: فردوسی
۷۶	از یک انسان: محمود درویش	۱۰	بیاموزیم ۲: واج آرای درس سوم: حماسهٔ مصنوع: حملهٔ حیدری:
۷۷	آورده اند که ...	۱۲	باذل مشهدی درس چهارم: ادبیات نمایشی: بچه های آسمان:
۷۸	شعر حفظی: خیام نیشابوری	۱۵	مجید مجیدی آورده اند که ...
۷۹	فصل چهارم: «ادبیات جهان»	۲۷	فصل دوم: «ادبیات داستانی معاصر»
۸۰	درس دهم: دخترک بینوا: ویکتور هوگو	۲۸	درس پنجم: ادبیات داستانی معاصر: کبابِ غاز: جمال زاده
۸۷	درس یازدهم: مائده های زمینی: آندره ژید	۲۹	بیاموزیم ۳: کنایه
۸۹	آورده اند که ...	۴۱	درس ششم: گیله مرد: بزرگ علوی
۹۰	فصل پنجم: «انواع ادبی (۲)»	۴۳	درس هفتم: سوشون: سیمین دانشور
۹۱	درس دوازدهم: در آرزوی تو باشم: سعدی	۵۴	آورده اند که ...
۹۲	دل می رود زدستم: حافظ	۶۱	
۹۳	بیاموزیم ۴: ایهام		

۱۴۰	و زندگی نامه»	۹۵	سنایی
۱۴۱	درس بیستم : سفرنامه : ابن بطوطه	۹۷	پیدای پنهان : مولوی
۱۴۴	به سوی تخت جمشید : پیر لوتی	۹۸	بیاموزیم ۵ : قصیده
۱۵۱	اعتماد السلطنه	۹۹	آورده اند که ...
۱۵۶	آن روزها : طه حسین	۱۰۰	فصل ششم : «فرهنگ و هنر»
۱۶۳	گرفتارم : مسعود سعد سلمان	۱۰۱	درس چهاردهم : تربیت انسانی و سنت ملی ما :
۱۶۳	طرحی از یک زندگی : پوران شریعت رضوی	۱۰۴	دکتر محمدعلی اسلامی ندوشن
۱۶۸	بیاموزیم ۸ : حبسیه	۱۰۸	درس شانزدهم : خسرو : عبدالحسین وجدانی
۱۶۹	آورده اند که ...	۱۱۴	مایع حرف شویی : جلال رفیع
۱۷۰	شعر حفظی : شور عشق : فخرالدین عراقی	۱۱۷	بیاموزیم ۶ : طنز
۱۷۱	فصل نهم : «ادبیات فارسی	۱۱۹	شعر حفظی : پشت دریاها : سهراب سپهری
۱۷۱	برون مرزی»	۱۲۱	آورده اند که ...
۱۷۳	زینب التّسا	۱۲۲	فصل هفتم : «ادبیات دوران
۱۷۴	بیاموزیم ۹ : اسلوب معادله	۱۲۴	جدید (شعر)»
۱۷۷	درس بیست و چهارم : مسافر :	۱۲۵	درس هفدهم : داروگ : نیمایوشیج
۱۷۹	محمد کاظم کاظمی	۱۲۷	باغ من : اخوان ثالث
۱۸۱	ریشه پیوند : اسکندر ختلانی	۱۲۸	انتظار : طاهره صفّارزاده
۱۸۲	مناجات : تذکرة الاولیای عطار	۱۳۰	بیاموزیم ۷ : متناقض نما
۱۸۷	فهرست وژگان دشوار متن	۱۳۱	درس هجدهم : سفر به خیر : دکتر شفیع
۱۸۷	فهرست نام های کسان، جای ها و کتاب ها	۱۳۷	کدکنی
۱۹۵	منابع اصلی و کمکی	۱۳۸	در سایه سار نخل ولایت : موسوی گرمارودی
		۱۳۹	درس نوزدهم : حدیث جوانی :
			رهی معیری
			در کوچه سارشب : هوشنگ ابتهاج
			آورده اند که ...

مقدمه

آثار ادبی ایران، آینه‌اندیشه‌ها، باورها، هنرمندی‌ها و عظمت روحی و معنوی ملتی است که از دیرباز تاکنون، بالنده و شکوفا از گذرگاه حادثه‌ها و خطرگاه‌ها گذشته و به امروز رسیده است. غنای این آثار، گواه تجربه‌ها، ژرف‌اندیشی‌ها و تکاپوی فرزندان ادب و فرهنگ ایران و عصاره روح بلند و حقیقت جوی آنان است.

برگ برگ ادب و فرهنگ ایران زمین، جلوه‌گاه نمایش آثار منظوم و منثور فرهیختگان اندیشه‌وری چون فردوسی، عنصرالمعالی، بیرونی، خیام، بیهقی، غزالی، سنایی، عطار، مولانا، سعدی، حافظ، صائب، دهخدا، نیما و... است که از زلال فرهنگ اسلامی جرعه‌ها نوشیده و با پشتوانه ذوق و کوشش خویش، آثاری ماندگار را رقم زده و سرمایه‌هایی بزرگ و پرمایه را به یادگار نهاده‌اند.

مطالعه دقیق و عمیق این آثار جان را طراوت می‌بخشد، روح را به افق‌های شفاف و روشن پرواز می‌دهد و ذهن و ضمیر را شکوفا و بارور می‌سازد. بر جوانان ماست تا این یادها و یادگارهای عزیز را پاس بدارند، بشناسند، بشناسانند و زندگی امروز و فردای خویش را بر این پایه‌های استوار بی‌بریزند. برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در نظام آموزشی ایران اسلامی، جایگاهی حساس و ارزشمند دارد؛ چرا که از یک سو حافظ میراث فرهنگی و از دیگر سو، بهترین و مؤثرترین ابزار انتقال علوم، معارف، ذوق و اندیشه و مایه ارتباط و پیوند با دیگران در سطحی گسترده و مناسب است.

این برنامه مجموعه‌ای از اطلاعات، توانایی‌های ذهنی و عملی و نگرش‌هایی است که در دو بخش «زبان فارسی» و «ادبیات فارسی» به دانش‌آموزان ارائه می‌شود.

با توجه به رشد روزافزون دانش بشری در رشته‌های گوناگون و ضرورت هماهنگی بین برنامه‌های درسی، نیازهای شناختی و روانی دانش‌آموزان، شرایط جامعه بالنده ایران و نیز اصالت‌های فرهنگی و ملی، لزوم تجدید نظر جدی در برنامه‌های درسی موجود احساس می‌شود. به دلیل همین نیاز اساسی و نیز به منظور تحقق بخشیدن به توصیه‌های مقام معظم رهبری و مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران در پاسداری و گسترش زبان و ادبیات فارسی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی از تیرماه ۱۳۷۴ شورای برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های فارسی دوره متوسطه را در دستور کار خود قرار داد تا در تداوم تغییر بنیادین در کتاب‌های فارسی دوره راهنمایی، به تدوین اهداف، محتوا و نظام کتاب‌های زبان و ادبیات فارسی دوره متوسطه بپردازد. به همین منظور و بر اساس مصوبات برنامه، شورای تألیف محتوای کتاب حاضر را تهیه و تنظیم کرد.

عنایت به اصول علمی برنامه‌ریزی درسی ایجاب می‌کند تا در طراحی برنامه‌ها ارتباط افقی و عمودی بین دروس حفظ و تقویت شود و محتوای کتاب‌ها به گونه‌ای باشد که دانش‌آموز در پایه‌های بالاتر اطلاعات، مهارت‌ها و نگرش‌ها را در سطح وسیع‌تر و عمیق‌تری کسب نماید. به همین منظور، در برنامه‌ریزی درسی زبان و ادبیات فارسی دوره متوسطه سعی بر آن بوده است تا این اصول رعایت

شود. برای آگاهی بیشتر از ساختار کتاب‌های جدید از جمله کتاب حاضر، توجه همکاران را به نکات زیر جلب می‌کنیم.

۱- اگر چه «زبان» و «ادبیات» فارسی درهم تنیده و آمیخته‌اند و نمی‌توان آنها را کاملاً از یک‌دیگر جدا کرد اما برای تسهیل در آموزش هر یک و نگه داشتن جایگاه و پایگاه هر کدام، مقوله ادبیات در این کتاب و مقوله زبان در کتاب دیگر برنامه‌ریزی و تألیف گردیده است. در کتاب زبان فارسی به تقویت مهارت‌های گوش دادن، سخن گفتن، گفت‌وگو، خواندن و نوشتن و در کتاب ادبیات فارسی به مباحث ادبی از چشم‌اندازهای گوناگون پرداخته می‌شود؛ به این ترتیب، آموزش زبان از آموزش ادبیات جدا خواهد بود اما در کاربرد، این دو مقوله برای تقویت یک‌دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۲- کتاب ادبیات نه فصل دارد و عنوان برخی از فصول طی سه سال دوره متوسطه تکرار خواهد شد اما محتوا در هر سال، متناسب با نیازها و توانایی‌های دانش‌آموز و در پایه‌های بالاتر با گسترش و ژرفای بیشتر مطرح می‌شود.

۳- در هر فصل نمونه‌های نظم و نثر دیروز و امروز آمده است که از نظر گاه درون مایه و ساختار با عنوان فصل، پیوستگی و ارتباط دارد و در جهت تحقق اهداف آن فصل تهیه و تنظیم شده است.

۴- گذشته از اهداف کلی ادبیات در سال دوم متوسطه که در ابتدای کتاب مشخص شده، اهداف کلی فصول کتاب نیز به طور مدون در ابتدای فصول آمده است تا دبیران و دانش‌آموزان از انتظارات آموزشی برنامه آگاه شوند و در جریان یاددهی و یادگیری نقش سازنده خود را بهتر ایفا نمایند.

۵- از آنجا که رعایت ارتباط بین محتوای دروس گوناگون در یک پایه و در پایه‌های مختلف امری ضروری است، سعی شده است محتوای کتاب ادبیات هم با سایر دروس پایه دوم و هم با دروس ادبیات پایه‌های قبل و بعد هماهنگی داشته باشد (ارتباط افقی و عمودی).

۶- در پایان هر درس، در بخشی به نام «توضیحات» عبارات و ترکیب‌های دشوار توضیح داده شده است. «توضیحات» ناظر به جنبه‌های کلیدی متن است.

۷- به منظور فعال شدن دانش‌آموزان در امر یادگیری و تقویت مهارت‌های تفکر (استدلال، تشخیص، کسب، یادآوری، تجزیه و تحلیل و ...) مجموعه‌ای از تمرینات و فعالیت‌های یادگیری، پیش‌بینی و طراحی شده و با عنوان «خودآزمایی» در پایان هر درس آمده است. این خودآزمایی‌ها تنها نمونه‌هایی هستند که مهم‌ترین نکات هر درس را مورد سنجش قرار می‌دهند. دبیران محترم می‌توانند این نمونه‌ها را گسترش دهند.

۸- در پایان کتاب در مجموعه‌ای به نام واژه‌نامه و اعلام، اطلاعاتی به صورت الفبایی جمع‌آوری شده است. این موارد در متن درس با نشانه ستاره (*) مشخص شده‌اند. گنجاندن این بخش در کتاب موجب تقویت روحیه پژوهش و تحقیق و مهارت در استفاده از مراجع و مآخذ خواهد شد.

۹- در فاصله هر چند درس، ذیل «بیاموزیم» ها یکی از نکات بلاغی (آرایه‌های ادبی)، مربوط به

همان درس به شیوه استقرایی آموزش داده می‌شود. انتظار می‌رود دانش‌آموزان طی این «بیاموزیم»ها، آرام آرام مجموعه‌ای از دانش‌های ادبی و بلاغی را فرا گیرند.

۱۰- در پایان برخی از فصول، نمونه شعرهایی از شعرای برجسته ادبیات فارسی با عنوان «حفظ کنیم» مشخص شده‌اند. این اشعار برای ایجاد تنوع در آموزش و علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به شعر فارسی و به کارگیری آن در زندگی پیش‌بینی شده است. تدریس این اشعار در کلاس ضرورتی ندارد. ۱۱- همچنین در پایان هر فصل، متن کوتاهی از ادبیات منثور تاریخی با عنوان «آورده‌اند که...» اضافه شده تا آشنایی دانش‌آموز با متون ادبی گذشته بیشتر شود. این متن‌ها فقط برای مطالعه است. ۱۲- در پایان کتاب برای آشنایی معلمان با منابع بیشتر و استفاده از آنها در تدریس، برخی از منابع و مآخذ قابل استفاده معرفی شده است.

۱۳- ویرایش املائی کتاب، بر مبنای «شیوه‌نامه ویرایش و رسم الخط کتاب‌های درسی» وزارت آموزش و پرورش انجام گرفته است.

شیوه‌های مطلوب تدریس کتاب

۱- در تدریس این کتاب از شیوه‌های تدریس فعال مانند بحث گروهی استفاده شود. بهره‌گیری از وسایل و ابزارهای کمک آموزشی مانند تصویر، فیلم، نوار صوتی، لوح فشرده «کتاب گویا» و... گذشته از تنوع‌آفرینی، در تسهیل فراگیری مؤثر است.

۲- برای فعال شدن کلاس می‌توان دانش‌آموزان را در بررسی متون نظم و نثر شرکت داد و با شیوه بحث گروهی پیام‌ها، درون‌مایه و ویژگی‌های ادبی نوشته‌ها را مشخص کرد.

۳- یکی از اهداف آموزش کتاب ادبیات، تقویت فن بیان دانش‌آموزان است؛ بنابراین، توجه به این موضوع در تدریس ضروری است و باید جایگاه ارزشیابی‌های شفاهی در طول دوره آموزشی حفظ گردد.

۴- نحوه صحیح قرائت متون باید آموزش داده شود و اهمیت آن در طول تدریس و هنگام امتحان مد نظر باشد.

۵- در آزمون شفاهی یا کتبی لازم است یکی از شعرهای حفظی مطرح شود و دانش‌آموز به سؤالات طرح شده پاسخ دهد.

۶- تنها به ضرورت و در صورتی که طرح نکات دستوری به فهم متون نظم و نثر کمک کند، از نکات دستوری استفاده شود. در غیر این صورت، طرح مستقیم و مفصل نکات دستوری در شعر و نثر، مخل آموزش ادبیات خواهد بود.

۷- از مهارت‌های زبانی به ویژه صحبت کردن و نوشتن در درس ادبیات بیشتر بهره گرفته شود و ارزش این مهارت‌ها در فعالیت‌های کلاسی حفظ گردد.

۸- به منظور تقویت مهارت پژوهش و ایجاد علاقه به متون ادبی، دبیران محترم می‌توانند به تناسب عنوان فصول نه‌گانه کتاب، دانش‌آموزان را به تهیه متون مشابه از منابع گوناگون و مراجعه به کتابخانه‌ها راهنمایی و تشویق نمایند. برای غنی شدن کتابخانه مدارس نیز معلمان می‌توانند فهرستی از کتاب‌های مناسب - همچون فهرستی که در پایان کتاب آمده است - تهیه کنند تا به کمک اولیای مدرسه این کتاب‌ها خریداری شود و مورد استفاده قرار گیرد. مجموعه فعالیت‌های دانش‌آموزان در این زمینه، می‌تواند به شکل مدون برای استفاده دیگر دانش‌آموزان در کتابخانه مدرسه نگه‌داری شود.

۹- از طرح مقولات جزئی و مباحث جنبی دامنه‌دار که با درس ارتباط مستقیم ندارد و گاه در جریان آموزش اختلال ایجاد می‌کند، پرهیز شود.

۱۰- برای پدیده‌های هنری به ویژه سروده‌ها (مانند غزل)، جست‌وجوی یک معنی و مفهوم، کاری بی‌بهره است. آثار و پدیده‌های هنری از جمله شعر به منشوری می‌مانند با جلوه‌های گوناگون. پس شایسته است هنگام توضیح این گونه آثار، تسامح بیشتری لحاظ گردد و تنها ملاک‌ها و معیارهایی ارائه شود که به مدد آنها، دانش‌آموز بتواند به ساحت‌های مختلف هنری یک شعر یا نثر راه یابد و طعم گوارای معانی و مفاهیم متنوع آن را بچشد.

نشانی پایگاه گروه زبان و ادبیات فارسی
Literature-dept.talif.sch.ir
دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

اهداف کلی کتاب ادبیات فارسی (۲)

- ۱- آشنایی با آثار بزرگان ادبی، دینی، عرفانی و علمی گذشته و معاصر ایران و جهان
- ۲- آشنایی با مفاهیم، نکات و ظرایف ادبی و توانایی به کارگیری درست آنها
- ۳- آشنایی با جلوه‌های گوناگون ساختاری و محتوایی ادبیات فارسی (فصول نه‌گانه)
- ۴- توانایی درک و بیان افکار، ارزش‌ها، مفاهیم و پیام‌های متون ادبی گذشته و حال
- ۵- دستیابی به توانایی تشخیص و به کارگیری نکات بلاغی در متون ادبی
- ۶- دستیابی به توانایی تطبیق و مقایسه آثار ادبی ایران و جهان
- ۷- تلطیف عواطف و التذاذ ادبی از راه مطالعه متون ادبی